

પ્રવચન નં. ૩૫, ગાથા-૩૮ રવિવાર અષાઠ વદ ૧૫, તા.૧૦-૦૮-૧૯૮૦

‘નિયમસાર’ ૩૮મી ગાથા. મુખ્ય વાત છે. એક કોર ભગવાનઆત્મા અને એક કોર પર્યાયમાં છ દ્રવ્યનું જ્ઞાન આદિ. એ પર્યાય ખરેખર આત્મા નથી. આહાહા..! જે આત્મા અહીંયા ઉપાદેય તરીકે કહેવામાં આવ્યો છે, એ આત્મા તો પર્યાય વિનાનો છે. એ આવ્યું ને? જુઓ! ‘સ્વદ્રવ્યમાં જેની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે-’ આહાહા..! જ્ઞાયકભાવ એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધીના સર્વાર્થસિદ્ધિની ગમે તે પર્યાય અંદર હોય, પણ દ્રવ્ય તો નિરાવરણ ત્રિકાળી શુદ્ધ છે. એ દ્રવ્યને અહીંયા સ્વદ્રવ્ય કહ્યું છે. અને ‘સ્વદ્રવ્યમાં જેની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ છે-એવા આત્માને ‘આત્મા’ ખરેખર ઉપાદેય છે.’ ઉપાદેય કરે છે પર્યાય, પણ ઉપાદેય છે તો દ્રવ્ય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ફરીને. ત્રિકાળી સ્વભાવ જે ભગવાન પૂર્ણાંદ પ્રભુ! એ ઉપાદેય આદરણીય સ્વીકાર કરવા લાયક છે. પણ સ્વીકાર કરે છે કોણ? પર્યાય. કેમ કે ધ્રુવમાં આદર કરવો કે સ્વીકાર કરવો કે પરિણમન કરવું એ એનો સ્વભાવ નથી. એ તો ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવ છે. જેને પર તરફનું બધું લક્ષ છૂટી ગયું છે અને માત્ર આત્મા જ જેને દષ્ટિમાં આવ્યો છે, એવા આત્માને એ આત્મા ઉપાદેય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પણ ઉપાદેય નથી. આહાહા..! સર્વજ્ઞ ભગવાન ‘પ્રવચનસાર’ની ૮૦ ગાથામાં એમ કહે કે, ‘જો જાણદિ અરહંતં દવ્વત્તગુણત્તપજ્જયત્તેહિં’ જે અરિહંતના દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય જાણે, ‘સો જાણદિ અપ્પાણં’ એ તો નિમિત્તથી એક કથન છે. સમજાણું કાંઈ?

પરદ્રવ્યનું, દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયનું જ્ઞાન એ તો પરલક્ષી રાગ છે. અરે..! ‘નિયમસાર’માં આવશ્યક અધિકારમાં પણ એમ આવ્યું છે કે પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય એ ત્રણના વિચાર કરે છે એ પણ પરાધિન છે. આહાહા..! ભગવાનના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જાણવા એ તો નિમિત્તથી વાત છે. એ તરફનું લક્ષ છોડીને... પાઠ તો એમ છે કે ‘જો જાણદિ અરહંતં દવ્વત્તગુણત્તપજ્જયત્તેહિં । સો જાણદિ અપ્પાણં’ પણ એવો આત્મા લીધો છે કે અરિહંતનો, સર્વજ્ઞપણાનો જેને અંતરમાં પરલક્ષી જ્ઞાનમાં યથાર્થ નિર્ણય થયો... પરલક્ષી જ્ઞાન.. આહાહા..! એ પોતાનું સ્વલક્ષ કરવા માટે લીધું છે કે જેવા સર્વજ્ઞ છે એવો જ હું છું. મારો સ્વભાવ જ સર્વજ્ઞ સર્વ-જ્ઞ (છે). પોતાને અને પરને જાણવાનો મારો ત્રિકાળ સ્વભાવ છે. એ ત્રિકાળ સ્વભાવનું પણ ‘નિયમસાર’માં (શુદ્ધ)ઉપયોગ અધિકારમાં કહ્યું છે, એ ત્રિકાળ સ્વભાવ પણ સ્વ-પરને પૂર્ણ જાણે છે. જાણવાનો અર્થ કે એની શક્તિ એવી છે. સમજાણું કાંઈ? જાણે છે એ તો પર્યાય છે. એ પર્યાયમાં જાણવાલાયક, આદરવાલાયક ચીજ શું છે? આત્મા જે ત્રિકાળી શુદ્ધ પ્રભુ... આહાહા..! પર્યાયને પૂર્ણ (સ્વભાવમાં) ઢાળવી, પૂર્ણ સ્વરૂપમાં

પર્યાયને ઢાળવી એ આત્મા ઉપાદેય કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા...! હવે આવી વાતું લોકોને ... બાપુ! માર્ગ તો એવો છે, ભાઈ! આહાહા...!

‘એવા આત્માને ‘આત્મા’ ખરેખર ઉપાદેય છે.’ આહાહા...! જેનું બધું પરલક્ષ છૂટી ગયું, નિમિત્તનું તો છૂટી ગયું, રાગનું લક્ષ છૂટી ગયું પણ પર્યાયનું લક્ષ પણ છૂટી ગયું, એવી પર્યાયમાં ત્રિકાળી ભગવાન પૂર્ણાનંદનું નિધાન ખાણ, એવો આત્મા ઉપાદેય છે. આહાહા...! એ આત્મા સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનમાં ઉપાદેય જાણ્યો, એ પણ પર્યાય છે, તેને પણ અહીંયા તો પરદ્રવ્ય કહેવામાં આવ્યું છે. ઝીણી વાત છે, ભાઈ! કેમ કે જેમ પરદ્રવ્યમાંથી નવી પર્યાય નથી આવતી, એ રીતે ત્રિકાળના આશ્રયથી સંવર, નિર્જરા મોક્ષનો માર્ગ ઉત્પન્ન થયો, પણ એમાંથી નવી શુદ્ધિની પર્યાય નથી આવતી, પર્યાયમાંથી શુદ્ધિની પર્યાય નથી આવતી. દ્રવ્યમાંથી આવે છે તો પર્યાયને પરદ્રવ્ય કહીને ત્રિકાળીને સ્વદ્રવ્ય કહ્યું. આહાહા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ!

એ આત્મા ‘ઔદયિક આદિ ચાર ભાવાંતરોને અગોચર હોવાથી...’ આહાહા...! પ્રભુ! એ ઉદયભાવ જે છે, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, વિનય આદિ વિકલ્પ જે છે, એ ઉદયભાવ છે, એ ઉદયભાવથી તો અગમ્ય છે. એના આશ્રયથી તો નહિ પણ એનાથી પણ આત્માનો ખ્યાલ નથી આવતો. હવે ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક રહ્યા, એ છે તો નિર્મળ પર્યાય, એના આશ્રયથી ખ્યાલમાં નથી આવતો. એ કારણે ચાર ભાવથી આત્મા અગમ્ય અને અગોચર કહેવામાં આવ્યો છે. છતાં સમ્યગ્દષ્ટિના ઉપશમભાવ અને ક્ષયોપશમભાવમાં ગોચર થાય છે. એ ચાર ભાવથી અગોચર કહ્યું, અગમ્ય કહ્યું.

મુમુક્ષુ :- આશ્રયની અપેક્ષાથી.

ઉત્તર :- આશ્રયની અપેક્ષાથી. આહાહા... એ તો ‘ભૂદત્થ મસ્સિદો’ જે અગિયારમી ગાથા છે એનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ છે. મૂળ ગાથા ૧૧મી છે એ આખા જૈનદર્શનનો પ્રાણ છે. આહાહા...! એક સમયમાં અનાદિઅનંત જે ભૂતાર્થ ચીજ છે એમ કહેવું પણ ઠીક છે. વર્તમાનમાં જે પૂર્ણ છે... આહાહા...! એ જ આત્મા ચાર ભાવથી અગમ્ય છે એટલે? ચાર ભાવના આશ્રયથી ગમ્ય નથી થતો. ક્ષાયિકભાવના આશ્રયથી ગમ્ય નથી થતો. આહાહા...! છતાં સમ્યગ્દષ્ટિને ગમ્ય છે. એનો અર્થ કે ત્રિકાળીનો આશ્રય લીધો છે. સમ્યગ્દર્શનની પર્યાયનો આશ્રય નથી લીધો. જે દષ્ટિએ ઉપાદેય તરીકે સ્વીકાર્યું છે એ દષ્ટિનો આશ્રય નથી લીધો. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

જે ભગવાન પૂર્ણ પરમાત્મા... લ્યો! આ તમારા પરમાત્મા યાદ આવ્યા. આ લઈ ગયા ઇન્ટરવ્યુ. વાંચી ગયા છે. દસ પાના છે. વાંચ્યા છે. આ પરમાત્મસ્વરૂપ, એક સમયની પર્યાય એનો આદર કરે છે પણ એ પર્યાયનો આશ્રય કરવાલાયક નથી. આહાહા...! આવી વાત આકરી લાગે. વળી ‘સોનગઢ’વાળાએ નવું કાઢ્યું એમ કહે છે. નવું નથી, પ્રભુ! આ તો

અનાદિનો માર્ગ છે. અનાદિના અનંત તીર્થકરો, અનંત સર્વજ્ઞનો આ માર્ગ છે. ભરતક્ષેત્રમાં પ્રભુનો, તીર્થકરનો, સર્વજ્ઞનો વિરહ પડ્યો. એમનો તો વિરહ પડ્યો પણ કેવળજ્ઞાનનો વિરહ પડી ગયો. વિરહનો અર્થ કે પોતામાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય એનો પણ વિરહ પડ્યો. આહાહા...! પોતામાં. ભગવાન તો ભલે ભગવાન પાસે રહ્યા. એમનો તો અહીંયા વિરહ છે પણ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાનો વિરહ થઈ ગયો. પણ કેવળજ્ઞાનની પર્યાયથી પણ નજીકની સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય, એમાં આત્મા ગમ્ય થઈ જાય છે. આહાહા...! અંદર ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એનો વિરહ નથી. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો એમ વાત લીધી છે. દિગંબર સંતો તો વાત કરે છે, કોઈ સમ્યક્થી ભ્રષ્ટ થાય છે, નવા કર્મ બાંધે એવી વાત કરે. છતાં મૂળ વાત તો એવી કહે છે કે જેણે આ ભગવાનઆત્મા વર્તમાન પર્યાયમાં અંદર ઢળીને જે અનુભવ કર્યો, એ અનુભવ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર ત્રણ સાથે છે. અનુભવ, લક્ષ, પ્રતીત. એવા ત્રણ બોલ 'શ્રીમદ્'માં છે. 'આત્મસિદ્ધિ'માં. સમજાણું કાંઈ? અનુભવ, લક્ષ, પ્રતીત. લક્ષ એ જ્ઞાન છે, પ્રતીત એ શ્રદ્ધા છે, અનુભવ એ આનંદનું આચરણ છે. છે ને? 'આત્મસિદ્ધિ'માં છે. એમાં કેટલીક વાત તો 'શ્રીમદે' ઘણી ઊંચી કરી છે. ફક્ત એક શ્વેતાંબર અને દિગંબરની ભિન્નતા બહાર આવી નહિ. એમણે છેલ્લે છેલ્લે તો બહાર કરી નાખી. સત્શાસ્ત્રના નામે શ્વેતાંબરનું એક પણ શાસ્ત્ર નથી. પણ એના ભક્તોને છોડતા મુશ્કેલી પડે છે. શ્વેતાંબરનો આશ્રય (છોડી શકતા નથી). શ્વેતાંબર પણ છે. દિગંબર પણ છે અને શ્વેતાંબર, બે જૈન છે. એ વાત ખોટી છે. સમજાણું કાંઈ? અહીંયા તો દિગંબરમાં પણ જે વાત છે એ ત્રિકાળીના આશ્રયથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે એમ ન માનતા દયા, દાન અને વ્યવહાર કરતા કરતા ધર્મ થશે એ પણ જૈન નથી. સમજાણું કાંઈ? આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે.

ભગવાનઆત્મા દેહ-દેવળમાં અમૃતના પૂર ભર્યા છે. અતીન્દ્રિય અમૃત મધુર સ્વાદથી ભરેલો છે. આહાહા...! પૂર્ણ સ્વરૂપ છે. જેમ કળશો હોય છે ને? શું કહે છે કળશાને? લોટા. લોટા-લોટા. બહારની ભાષા ભૂલી જવાય છે. લોટા-લોટા. લોટામાં પાણી ભર્યું છે એ પૂરેપૂરું ભર્યું છે. એમ આ લોટા જેવો દેહ છે. જુઓ! એ દેહમાં ભિન્ન ભગવાન અમૃતના પૂરથી પૂર્ણ ભરેલો છે. આ દેહ પણ કળશ જેવો છે ને? જુઓ! આ માથું ઉપરના લોટા જેવો ભાગ છે.

એકવાર શાસ્ત્રમાંથી કહ્યું હતું. ત્રણ પ્રકારના વિગ્રહ શરીર કહ્યા છે. ત્રણ પ્રકારના શરીર. એક ત્રિકાળી આનંદકંદ પ્રભુ, એ જ્ઞાનશરીર છે. સમજાણું કાંઈ? એક પુણ્ય-પાપના વિકલ્પનો સમૂહ એ વિકારશરીર છે. વિગ્રહ. એને વિગ્રહ કહ્યો છે. વિકારને વિગ્રહ કહ્યો છે. જ્ઞાનસ્વરૂપને વિગ્રહ કહ્યું છે અને આ શરીર તો વિગ્રહ છે જ. સમજાણું કાંઈ? શરીર વિગ્રહ છે એનાથી પણ રહિત છે. અને પુણ્ય-પાપના અસંખ્ય પ્રકારના વિકલ્પ થાય છે

એ પણ વિગ્રહ છે. શરીર છે. વિકારરૂપ એક શરીર છે. સ્વરૂપ છે. એનાથી પણ ભગવાન જ્ઞાન-વિગ્રહ બિન્ન છે. એ પૂર્ણ ભર્યો છે, એને ચાર ભાવથી અગમ્ય કહ્યો. અર્થાત્ ચાર ભાવના આશ્રયથી ઉત્પન્ન નથી થતું. આહાહા...! એ ત્રિકાળી નાથનો આશ્રય લેવાથી (ઉત્પન્ન થાય છે) પરમાત્મસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા છે, પણ વિશ્વાસ બેઠવો કઠણ પડે, ભાઈ! બે બીડી સરખી પીવે ત્યારે પાપખાને જંગલ ઉતરે. એટલા અપલખણ. હવે એને આમ કહેવું... આહાહા...!

ભગવાન તો એમ કહે છે કે જે છ આવશ્યક કરે છે ને? એ શુભભાવના આવશ્યક કરનાર પણ ધર્મ નથી. એ પરવશ છે, સ્વતંત્ર નથી. આહાહા...! છ આવશ્યક વ્યવહાર છે ને? એ આવશ્યકનું પરિણામ આવે છે. ભગવાનના શ્રીમુખેથી નીકળેલી વાત છે. એ મુખારવિંદથી છ આવશ્યકની વ્યાખ્યા આવે છે, એ આગમમાં રચના છે. પણ એ છ આવશ્યકનો વ્યવહાર ભાવ જે છે, એ પણ પરવશ છે. એ પ્રાણી પરવશ છે, પરાધિન છે, સ્વતંત્ર સ્વવશ નથી. આહાહા...! અહીંયા તો ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, જ્ઞાનનો પૂંજ છે. એ પૂર્ણનો આશ્રય લેવાથી આવશ્યક નામ જે ક્રિયા આવશ્યક કરવા લાયક છે એ ક્રિયા એ છે, અવશ્ય કરવા લાયક તો એ છે. આહાહા...!

ત્યાં ('પ્રવચનસાર'ની) ૮૦મી ગાથામાં લીધું છે જેને અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું જ્ઞાન થાય છે તેને આત્માનું જ્ઞાન થાય છે એમ કહ્યું છે. એ નિમિત્તથી વ્યાખ્યા કરી છે. અહીંયા તો સ્વઆત્મા, એના ત્રણ ભાગનો વિચાર કરે કે આ દ્રવ્ય છે, આ ગુણ છે, પર્યાય છે. એ પણ વિકલ્પ અને રાગ અને પરવશ, પરાધિન દુઃખી છે. આહાહા...! આકરી વાત છે. ૮૦મી ગાથામાં તો પરદ્રવ્યની વાત કરી છે. અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણે તે આત્માને જાણે. તો પરદ્રવ્યનું જ્ઞાન તો અનંતવાર કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનના સમવસરણમાં અનંતવાર ગયો છે અને સીધી દિવ્યધ્વનિ સાંભળી છે. મહાવિદેહમાં અનંતવાર જન્મ્યો. મહાવિદેહમાં તીર્થંકરનો વિરહ ક્યારેય હોતો નથી.

ત્રિકાળમાં ત્રિકાળને જાણનારનો વિરહ ક્યારેય હોતો નથી. શું કહ્યું? ત્રિકાળ જ્ઞેય છે તો ત્રિકાળમાં ત્રિકાળને જાણનારનો વિરહ ક્યારેય હોતો જ નથી. આહાહા...! જેમ ત્રિકાળ વસ્તુ છે એમ ત્રિકાળી જાણનાર પણ અનાદિથી છે. મનુષ્યક્ષેત્રમાં સર્વજ્ઞનો અભાવ કદી થતો નથી. આહાહા...! પણ એ સર્વજ્ઞનો વિરહ, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો નિર્ણય કર્યો, તો આત્માને જાણે છે એમ કહેવું એ પણ વ્યવહારથી કથન છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પણ એ દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય જેવા ભગવાનને દેખે, એવી મારી ચીજ દ્રવ્ય પરિપૂર્ણ, ગુણ પરિપૂર્ણ છે, પર્યાયમાં અલ્પતા છે, એ પર્યાય દ્રવ્યનો આશ્રય કરે ત્યારે પર્યાય અને ગુણ અભેદ થઈને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. ત્યારે અરિહંતના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું જ્ઞાન લક્ષમાં રહેતું નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

અહીં એ કહે છે. કેમ? કે '(કારણપરમાત્મા)...' ભગવાનઆત્મા કારણપરમાત્મા.

આહાહા...! કહ્યું હતું ને? હમણાં એક પ્રશ્ન આવ્યો હતો. ‘વીરજીભાઈ’ના દિકરા આવ્યા હતા. ‘વારિયા’ ગુજરી ગયા. આ કાઠિયાવાડમાં દિગંબરનો અભ્યાસ પહેલો વહેલો ‘વીરજીભાઈ’ને હતો. ઘણાં વર્ષ થયા. ‘જામનગર’માં ‘વીરજી વકીલ’ હતા. એ તો ૯૦-૯૧ વર્ષની વયે ગુજરી ગયા. એમના એક દીકરા છે. ‘ત્રિભુવનભાઈ’એ પ્રશ્ન કર્યો, મહારાજ! કારણપરમાત્મા કહો છો. કારણપરમાત્મા કહો છો, તો કારણ હોય તો કાર્ય તો હોવું જ જોઈએ. આ કારણપરમાત્મા છે ને?

કારણપરમાત્મા-ત્રિકાળી ભગવાનઆત્મા-એક સમયની પર્યાયથી ભિન્ન. આહાહા...! એવો કારણપરમાત્મા સ્વરૂપ ભગવાન! એને કારણ કહ્યું તો કાર્ય હોવું જોઈએ. પ્રભુ! કારણ પૂર્ણાનંદ છે એ પ્રતીતિ કોને આવી? જેને પ્રતીતિ આવી એને કારણપરમાત્મા છે. જેને પ્રતીતિ નથી થઈ એને તો વિકલ્પ અને પર્યાયની પ્રતીતિ છે ત્યાં કારણ વસ્તુ પૂર્ણાનંદના નાથની તો પ્રતીતિ નથી. સમજાણું કાંઈ? માર્ગ બહુ મુશ્કેલ છે, બાપુ! આહાહા...! પણ એની પોતાની વસ્તુ છે. સતત સુલભ છે, એમ પણ કહ્યું છે. નિરંતર સુલભ પ્રભુ અંદર છે. આહાહા...! ભગવાન બિરાજે છે. તારી નજર (ત્યાં નથી). અન્યમતમાં કહે છે. ‘મારી નજરને આળસે... રે મેં નિરખ્યા ને નયણે હરિ’ હરિ એટલે આત્મા. ‘પંચાધ્યાયી’માં કહ્યું છે, હરતે ઈતિ હરિ. જે મિથ્યાત્વ અને દોષનો નાશ કરે એ હરિ, એ ભગવાનઆત્મા, એને અહીં હરિ કહે છે. એ હરિ ‘નયનની આળસે રે..’ નયનની આળસે. જ્ઞાનેત્ર તો છે, પણ એ જ્ઞાનેત્રે પર ઉપર લક્ષ કરીને જ્ઞાન કર્યું પરપ્રકાશક. તો એ પરપ્રકાશકજ્ઞાન પર્યાયનો સ્વભાવ નથી. સ્વભાવ તો સ્વપરપ્રકાશક છે. છતાં એકલું પરનું જ્ઞાન કર્યું, તેમાં સ્વ ભગવાન આવ્યો નહિ માટે એ પરપ્રકાશકજ્ઞાન મિથ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

એ ‘સમયસાર’ની ૧૭મી ગાથામાં કહ્યું છે ને? પહેલામાં પહેલું પ્રભુ! શું કરવું? તો ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહે છે, પહેલામાં પહેલા આત્માને જાણવો. ત્યાં આગળ પહેલા વિકલ્પથી નિર્ણય કરવો, નય-નિક્ષેપથી નિર્ણય કરવો. જેમ ૧૩મી ગાથામાં આવ્યું છે, ૭૩મી ગાથામાં આવ્યું છે. નિર્ણય કરવો, પછી વિકલ્પ છોડીને અનુભવ કરવો. ત્યાં ૧૭મી ગાથામાં તો સીધી વાત કરી. પ્રથમ ‘તાવત્’ પહેલો આત્મા જાણવો. આહાહા...! આત્માને જાણવો એમ કહ્યું. ત્યાં એમ કહ્યું છે, કે પોતાના જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનાદિથી આત્મા જણાઈ રહ્યો છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કેમ કે જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ છે. તો સ્વપ્રકાશક એની જ્ઞાન-પર્યાયમાં આવે તો છે, પણ એની નજર ત્યાં નથી. આહાહા...!

શું કહ્યું? ૧૭મી ગાથામાં. કે જ્ઞાનની જે પર્યાય છે, તો જ્ઞાનની પર્યાયમાં અજ્ઞાનીને પણ આત્મા જાણવામાં આવે છે. કેમ કે જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ સ્વપરપ્રકાશક હોવાથી સ્વપ્રકાશક એમાં આવે છે. અનાદિ અજ્ઞાનીના જ્ઞાનમાં પણ સ્વપ્રકાશક જાણવામાં આવે છે. એમ કહે છે. આહાહા...! છતાં એની નજર પર્યાય અને રાગ ઉપર હોવાથી પર્યાયમાં જણાવા

છતાં જાણવામાં આવતો નથી. શું કીધું સમજાણું કાંઈ? પર્યાયનો ધર્મ, જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. ‘સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ હમારી, તાતૈ વચન ભેદ ભ્રમ ભારી. શ્લેષશક્તિ દ્વિવિદ્યા પ્રકાશી નિજરૂપા પરરૂપા ભાસી.’ નિજ અને પરને જાણવું એ જ્ઞાનની પર્યાયનું સ્વરૂપ જ એવું છે. અજ્ઞાનીની જ્ઞાનની પર્યાયનું સામર્થ્ય આટલું છે. આહાહા...! પણ આવી જ્ઞાનની પર્યાયમાં આત્મા જાણવામાં આવે છે છતાં નજર એ બાજુ નથી. નજરમાં રાગ અને પર્યાયની નજરમાં પર્યાયમાં દ્રવ્ય જાણવામાં આવે છે એ બધું રોકાઈ ગયું. આહાહા...! શું કીધું, સમજાણું કાંઈ?

પર્યાયમાં રાગથી નહિ, રાગમાં નહિ. જ્ઞાનની પર્યાયમાં ભગવાન ત્રિલોકનાથ અહીં આત્મા જે કહે છે એ એનો સ્વભાવ છે માટે જ્ઞાનમાં તો આવે છે. આવે છે છતાં એની દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર નથી, તેની દષ્ટિ પર્યાય ઉપર હોવાથી પર્યાયને જ જાણે છે. પર્યાયમાં દ્રવ્ય જાણવામાં આવે છે એ વાત ભૂલી જાય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આવી વાત છે, ભાઈ! વીતરાગ માર્ગ અલૌકિક છે. આ કાંઈ સાધરણ માણસનું કામ નથી. આહાહા...!

અહીં એ કહે છે. ‘(કારણપરમાત્મા) દ્રવ્યકર્મ,...’ જડ. જ્ઞાનાવરણીય આદિ જડકર્મથી રહિત પ્રભુ છે. ભાવકર્મ અને દયા, દાનના વિકલ્પથી તો પ્રભુ ભિન્ન છે. આહાહા...! અંદરમાં ત્રિકાળી પ્રભુ ભિન્ન છે. દયા, દાન, ભગવાનની ભક્તિ, જે ભાવથી તીર્થકરગોત્ર બંધાય, એ ભાવ ભાવકર્મ છે તેનાથી પણ પ્રભુ તો રહિત છે. આહાહા...! આવા પૂર્ણાનંદ આત્માની પ્રતીતિ અંદરમાં આવવી... આહાહા...! અને પ્રતીતિ થઈને અંદર અનુભવવામાં આવવું. આહાહા...! પ્રતીતિ વ્યવહાર કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? એ દ્રવ્યકર્મથી રહિત છે, ભાવકર્મથી રહિત છે ‘અને નોકર્મરૂપ ઉપાધિથી જનિત વિભાવગુણપર્યાયો વિનાનો છે,...’ આહાહા...!

ખરેખર તો રાગથી વિભાવથી તો રહિત છે પણ મતિ અજ્ઞાન આદિને પણ વિભાવગુણ પર્યાય કહી છે. અરે...! ‘નિયમસાર’માં પહેલા શરૂઆતમાં ઉપયોગના અધિકારમાં તો સમ્યક્ મતિજ્ઞાનને પણ વિભાવગુણ પર્યાય કહ્યું છે. એનાથી પણ રહિત છે. જે મતિજ્ઞાનમાં... આહાહા...! સ્વ જાણવામાં આવ્યો પણ એ મતિજ્ઞાનથી પણ વસ્તુ રહિત છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આવી વાત છે.

મતિજ્ઞાન એ સમ્યક્જ્ઞાનનો અંશ છે, કેવળજ્ઞાનનો એ અંશ છે. એકવાર એ પણ પ્રશ્ન થયો હતો કે કેવળજ્ઞાનનો અંશ ક્યાં છે? એ ખોટું છે. કેમ કે કેવળીને તો ચારઘાતિનો નાશ કરીને પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન થાય છે. એનો અંશ નીચે હોતો નથી. મોટી ચર્ચા ચાલી હતી. ... કે તમે કેવળજ્ઞાનનો અંશ કેમ કહો છો? મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન સમ્યક્જ્ઞાન છે, એ કેવળજ્ઞાનનો અંશ છે. તો કેવળજ્ઞાન તો ઘાતિકર્મનો નાશ કરીને પૂર્ણ થાય છે. તો શું આ પૂર્ણનો અંશ છે? હા. સમજાણું કાંઈ?

‘જયધવલ’માં એક પાઠ આવ્યો છે, કે એક સ્તંભ છે, સ્તંભ. સ્તંભમાં હાસિયા હોય

છે ને? એક હાસિયો જોવાથી આખો અવયવી છે એનો એ અવયવ છે. આખા સ્તંભનો એક હાસિયો જોવાથી, આખો સ્તંભ અવયવી છે. એની હાસ હોય છે ને? તમારે શું શબ્દ છે? ભાગ. એક ભાગ. એક ભાગ જોવે છે એ અવયવ છે. જે એને જોવે છે એ અવયવીને પણ જોવે છે. આહાહા...! એમ મતિજ્ઞાનને પણ યથાર્થ જોવે છે, તો એ મતિજ્ઞાન પણ કેવળજ્ઞાનનો અંશ છે, અવયવીનો અવયવ છે. તો મતિજ્ઞાનમાં પણ કેવળજ્ઞાનની યથાર્થ પ્રતીતિ થાય છે. આહાહા...! અને કેવળજ્ઞાનની પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે, એ સર્વજ્ઞ સ્વભાવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. તો જેને મતિજ્ઞાનમાં યથાર્થ આવ્યું, તેને સર્વજ્ઞ સ્વભાવી આત્માની પણ પ્રતીતિ થઈ ગઈ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત, બાપુ! આહાહા...! વીતરાગનો માર્ગ અલૌકિક છે. લોકોએ તો લૌકિક જેવો બનાવી દીધો છે. આ તો અલૌકિક વાતું છે. એ એમ કહે છે, જુઓ!

‘(કારણપરમાત્મા) દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મરૂપ ઉપાધિથી જનિત વિભાવગુણપર્યાયો...’ તો મતિજ્ઞાનને પણ વિભાવગુણપર્યાય કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? રાગથી તો ભિન્ન છે પણ મતિજ્ઞાન વિભાવગુણપર્યાયથી પણ પ્રભુ તો ભિન્ન છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘ઉપાધિથી જનિત...’ આહાહા...! ‘વિભાવગુણપર્યાયો વિનાનો છે.’ કેમ કે મતિજ્ઞાનમાં પણ હજી જ્ઞાનાવરણીયનું નિમિત્તપણું છે અને પોતામાં હિનપણું પોતાથી છે. આવી હિનદશા છે, તેને ત્યાં વિભાવગુણપર્યાય કહ્યું છે. એનાથી ભગવાન રહિત છે. આહાહા...!

જે જ્ઞાનમાં વસ્તુ જણાય, મતિજ્ઞાનમાં વસ્તુ જણાય, એ વસ્તુ વિભાવગુણપર્યાયથી રહિત છે. આગળ છે. મતિજ્ઞાન આદિ ચારને વિભાવગુણપર્યાય કહ્યું છે. ઉપયોગમાં આવી ગયું છે. ૧૦-૧૧ ગાથામાં. મતિજ્ઞાનને પણ વિભાવગુણપર્યાય કહી છે. હવે જાણવામાં મતિજ્ઞાનથી આવે છે. સમ્યક્ મતિજ્ઞાન જ્યાં અંતરમાં ઢળે છે.... આહાહા...! પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ જ્યાં બિરાજે છે એના તળમાં જાય છે, એના પાતાળમાં જાય છે. આ પાતાળનો તો અંત છે. કહ્યું હતું ને? અહીંયા પાણીના પાતાળનો અંત છે. કેમ કે પાણી ગમે તેટલું ઉંડું હોય. આ દરિયો છે ને? ત્યાં કહ્યું નહોતું ? કે દરિયો બહુ ઉંડો લાગે છે. બહુ ઉંડો સમુદ્ર. પણ એ સમુદ્રના તળિયે તો નારકીનો એક હજાર યોજનનો પાસડો છે. સમજાણું કાંઈ? એ હજાર યોજનની નીચે નારકી છે. એટલે પાણીનો દરિયો કોઈક કહેતું હતું ફલાણે ઠેકાણે બહુ ઉંડો. આપણામાંથી કોઈ કહેતું હતું.

મુમુક્ષુ :- પ્રશાંત મહાસાગર...

ઉત્તર :- હા. એ કહેતા હતા. ‘અમેરિકા’નો મહાસાગર બહુ ઉંડો.. બહુ ઉંડો કહે છે. તો પણ એની નીચે નારકીનું સ્થળ છે. તો પાતાળનો તો અંત આવી ગયો. અહીં તો પાતાળનો અંત લેનારી જે ચીજ છે, એ ચીજ અંદરમાં નથી. આહાહા...! આ પાતાળમાં તો અનંત-અનંતગુણ છે ને? તો પાતાળનો છેલ્લો અંત તો એમાં નથી. અનંત... અનંત...

અનંત... અનંત... અનંત... ગુણ અનંતવાર કરો. અનંત ને અનંતવાર... અનંતવાર... અનંતવાર ગુણો. એક અનંતને એક અનંતે ગુણતા જે આવે, એને પાછા બીજા અનંતગુણા એમ અનંતવાર ગુણો તો પણ છેલ્લે આત્માના ગુણની સંખ્યા આવતી નથી. આહાહા...! એવું ઊંડું પાતાળ-તળ છે. પોતાની એક સમયની પર્યાયમાં અંતર આત્મા અંતરમાં તળ છે. પર્યાય એનો પત્તો પણ લે છે પણ એ પર્યાય વિભાવગુણપર્યાય હોવાથી અંતરમાં નથી. આહાહા...! આવી વાતું છે. હવે ઓલા (કહે), વ્રત કરો, અપવાસ કરો સહેલું સટ (હતું). દેવ દર્શન કરવા, મંદિર કરવું, હંમેશા ભગવાનની સ્તુતિ કરવી, રાડ પાડી પાડીને સ્તુતિ કરે, એ ભાષા તો જડ છે. અને સ્તુતિ કરવાનો વિકલ્પ એ તો રાગ છે. આહાહા...! આત્મામાં એ રાગનો તો અભાવ છે પણ મતિજ્ઞાનમાં જે આત્મા ખ્યાલમાં આવ્યો એ મતિજ્ઞાન વિભાવગુણપર્યાય છે. આહા...! છે?

‘ઉપાધિથી જનિત...’ કહ્યું છે. જનિતનો અર્થ નિમિત્ત. એટલું કર્મ હજી નિમિત્ત છે ને? આહાહા...! ચાર ભાવને પણ આવરણસહિત કહ્યા છે. આમાં ચાર ભાવને આવરણસહિત (કહ્યા છે). આવરણસહિતનો અર્થ? કે આવરણ ઉદયમાં નિમિત્ત છે અને ત્રણમાં આવરણનો અભાવ છે, એટલી અપેક્ષા આવી તો એને આવરણસહિત કહ્યા છે. અને ત્રિકાળી પરમાત્મસ્વરૂપ સકળ ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. આહાહા...! આવી વાત ક્યાંથી આવે છે? આ તો આખો દિ’ ભગવાનના દર્શન કરવા અને અથડા અથડ કરે, શું કહેવાય એ? બખબખીયા વગાડે અને ભગવાનની સ્તુતિ કરી, ભગવાનનું મંદિર બનાવ્યું, પાંચ લાખ ખર્ચ્યા, પરચીસ લાખ ખર્ચ્યા. લ્યો, ‘આફ્રિકા’માં વીસ લાખનું મંદિર બને છે. બે હજાર વર્ષમાં ક્યારેય દિગંબર મંદિર નથી બન્યું. તો એમને કહ્યું, કે જુઓ ભાઈ! મંદિર તો મંદિરથી બને છે. તમારો ભાવ એ તો શુભભાવ છે. ધર્મ-બર્મ નથી. એ વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. એક ‘રાયચંદભાઈ’ છે. ક્યાં ગયા ‘રામજીભાઈ’? ‘રામજી...’ એના ભાણેજ છે. દીકરા-દીકરી નથી. મા છે. બે લાખ અને બે હજાર તો મંદિરમાં શું કહેવાય એ? શીલાન્યાસ. શીલાન્યાસ વખતે બે લાખ અને બે હજાર આપ્યા. ‘આફ્રિકા’ ‘નાઈરોબી’. ‘રામજીભાઈ’ છે. નથી આવ્યા? ઓલી કોર ઓ...હો... ઠેઠ બેઠા. એમના બહેનના દીકરા છે. બાયડી-ભાયડો બે જ છે અને મા છે. બસ. બાકી દીકરા-દીકરી નથી. ઘણાં પૈસા હશે. તો મંદિરનું મુહૂર્ત કર્યું. ‘નાઈરોબી’માં દિગંબર મંદિર. એ લોકો શ્વેતાંબર હતા. આઠ ઘર તો કરોડપતિ છે. અને બીજા પંદર-વીસ-પચીસ લાખવાળાના ઘર. આ અમારા ‘ક્રિશોરભાઈ’ના ભાઈ આવ્યા છે ને. એની પાસે પણ ઘણાં પૈસા છે. ઘણાં લાખ છે. પણ એ કાંઈ પૈસાથી ધર્મ થાય છે અને મંદિર બનાવવાથી ધર્મ થાય છે (એમ છે નહિ). આહાહા...!

અહીં તો પ્રભુ એમ કહે કે વિભાવ મતિજ્ઞાન છે એનો પણ તારામાં અભાવ છે. તારામાં અભાવ છે તો એના આશ્રયથી તને અનુભવ કેમ થશે? આહાહા...! જેનો તારામાં અભાવ

છે, એના આશ્રયથી ભાવ જ્ઞાનમાં કઈ રીતે આવે? આહાહા...! ‘કપૂરચંદ્રજી’! આ કપૂરની સુંગધ અંદર આવી છે. આહાહા...! ભગવાન અંદર આનંદનો નાથ વિભાવગુણપર્યાયો વિનાનો છે, તથા અનાદિ-અનંત...’ આહાહા...! એ તો આદિ અને અંત વિનાની ચીજ છે.. છે.. છે.. છે. જેની શરૂઆત નથી, જે સત્ છે એની આદિ શું? છે એની શરૂઆત શું? છે એની શરૂઆત કે આ થયું એમ ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

એ અમારે ‘પાલેજ’માં ચર્ચા થઈ હતી. (સંવત) ૧૯૬૫-૬૬ની વાત છે. ‘પાલેજ’માં દુકાન હતી ને ત્યાં એક મોટા વેદાંતી આવ્યા હતા અને એક કબીરના સાધુ આવ્યા હતા. ત્યાં દુકાનની પાછળ ધર્મશાળા છે. બે વચ્ચે મોટી ચર્ચા થઈ. અમે જૈન હતા તો ત્યાં ગયા હતા. નાની ઉંમર હતી. તે દિ’ ૧૮-૧૯ વર્ષની ઉંમર હતી. બે વચ્ચે ચર્ચા ચાલતી હતી એ અમે સાંભળતા હતા. કબીર એમને પૂછતા હતા કે, આ જગત ઈશ્વરે બનાવ્યું ત્યારે ઈશ્વર ક્યાં ઊભા હતા? ઈશ્વર ક્યાં ઊભા હતા તો આ બનાવ્યું? ઊભા રહ્યા તો એ એક ચીજ થઈ ગઈ. એ કબીરે પ્રશ્ન કર્યો હતો. ઓલાને કહે મને જવાબ આપો. એ કહે મારો શિષ્ય થા તો જવાબ આપીશ. પણ પહેલા મને જવાબ તો દે. અમે જૈન લોકો જોવા ગયા હતા. કબીર સાધુએ અમારી તરફ નજર કરી ને કહે, કેમ ભાઈ? મેં કીધું વાત બરાબર છે. ઈશ્વરકર્તા હોય તો પહેલા તો ઈશ્વરને કોણે બનાવ્યા એ પછી વાત. પણ ઈશ્વર જ્યાં ઊભા છે, તો એને બનાવવાની સામગ્રી ક્યાંથી લાવ્યા? બનાવવાની સામગ્રી તો નહોતી. સમજાણું કાંઈ? પહેલેથી અમારે નાની ઉંમરમાં ચર્ચાઓ થતી હતી ને. ઘરની દુકાન હતી. મેં કીધું, તારી વાત સાચી, ભાઈ! ઈશ્વરકર્તા હોય તો...

‘શ્રીમદ્’ તો એમ કહ્યું, કે ઈશ્વરકર્તા હોય તો ઈશ્વર નથી (એમ કહેનારને) એણે જન્મ કેમ આપ્યો? સમજાણું કાંઈ? ‘શ્રીમદ્’ એમ કહ્યું, કે ઈશ્વર નથી, એમ કહેનારા જૈન છે, એને ઈશ્વરકર્તાએ જન્મ કેમ દીધો? ‘શ્રીમદે’ લખ્યું છે, ‘મોક્ષમાળા’માં લખ્યું છે. પરમાત્મા જો કર્તા હોય તો પરમાત્મા ઈશ્વર જગતનો કર્તા નથી, એમ માનનારને જન્મ કેમ આપ્યો? તમારી બધી વાત ખોટી છે. અહીં શું કહ્યું? અનાદિઅનંત ઉપરથી આ વાત ચાલી.

‘અનાદિ-અનંત...’ છે. એ આદિ પણ નથી. છે એની શરૂઆત શું? અને છે એનો અંત કેવો? અને છે એને સ્વભાવથી રહિત કહ્યો. સમજાણું કાંઈ? ત્રણ બોલ કહ્યા. એ ત્રણ ‘સમયસાર’ની ૭૬ ગાથામાં છે. છે એની શરૂઆત કેવી? અને છે એનો નાશ કઈ રીતે હોય? અને છે, ચીજ જે છે એ સ્વભાવથી ખાલી ક્યાં છે? આહાહા...! એ અનાદિઅનંત છે. હવે સ્વભાવ કહે છે. ઈ પહેલા કાળ કહ્યો.

‘અમૂર્ત અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાળો...’ જુઓ! કેમ કે છે એ સ્વભાવવાન છે, તો સ્વભાવવાન સ્વભાવ વિના રહે નહિ. સ્વભાવવાન આત્મા એ સ્વભાવ વગર રહે નહિ. કેવો સ્વભાવ? અતીન્દ્રિય અમૂર્ત. અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો... આહાહા...! ભાઈ! થોડા શબ્દોમાં આ તો સંતોની

વાણી છે. ઘણી ગૂઢ છે, ઘણી ગૂઢ છે. એક તો પ્રભુનો આદિ-અંત નથી. અને અતીન્દ્રિય સ્વભાવવાળો, અતીન્દ્રિય સ્વભાવ એનો છે. ઇન્દ્રિયથી તો પત્તો નથી લાગતો. આહાહા...! પણ પર્યાયથી કે પર્યાયના આશ્રયથી પણ પત્તો નથી લાગતો. એવો એનો અતીન્દ્રિય સ્વભાવ છે. આહાહા...! એ અતીન્દ્રિય સ્વભાવી વસ્તુનો અતીન્દ્રિય સ્વભાવથી પત્તો લાગે છે. એની પર્યાયમાં અતીન્દ્રિય સ્વભાવ પ્રગટ થાય, તેને અતીન્દ્રિય સ્વભાવનો અનુભવ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! અતીન્દ્રિય આનંદથી તો પરિપૂર્ણ ભરેલો છે. આહાહા...! અતીન્દ્રિય આનંદ તો એનો સ્વભાવ છે. સ્વભાવ એટલે? સ્વ-ભાવ—પોતાનો ભાવ—ભાવવાનનો સ્વભાવ—સ્વભાવવાનનો સ્વભાવ. એવો ‘અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાળો શુદ્ધ—’ આહાહા...! પ્રભુ તો ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. આહાહા...! પર્યાયમાં અશુદ્ધતા દેખાય છે, વસ્તુમાં અશુદ્ધતા નથી. આહાહા...!

‘સહજ-પરમ-પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે—’ આહાહા...! જુઓ! જેનો સ્વભાવ પરમપારિણામિકભાવ. માત્ર પારિણામિકભાવ નથી કહ્યો. કેમ કે પર્યાયને પણ પારિણામિક કહે છે. શું કહ્યું? ‘જયધવલ’માં પર્યાયને પણ પારિણામિકભાવ કહી છે. અરે...! રાગને પારિણામિક કહ્યો છે. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમને પણ પારિણામિક કહ્યા છે. પર્યાય છે તેને પારિણામિક કહી. પણ પરમ-પારિણામિક નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

‘પરમ-પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે—’ આહાહા...! સહજ સ્વરૂપ ત્રિકાળ છે. પરમ-પારિણામિક એટલે સહજસ્વભાવ. જેને ૬ ગાથામાં જ્ઞાયક કહ્યો, ૧૧ મી ગાથામાં ભૂતાર્થ કહ્યો, એ આ પારિણામિકભાવ કહ્યો છે. ૬ ગાથામાં પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત પર્યાયથી રહિત છે એમ કહ્યું. અને એ પ્રમત્ત-અપ્રમત્તથી રહિત ન હોય તો શુભ-અશુભભાવ સહિત હોય, તો શુભ-અશુભભાવ તો અચેતન-જડ છે. ભગવાન તો જ્ઞાનથી ભરેલો પરિપૂર્ણ ચૈતન્યરસકંદ છે. એ ચૈતન્યરસ ક્યારે પણ જડરૂપે થતો નથી. શુભ-અશુભભાવ એ જડ છે. આહાહા...! છે એમાં? ‘સમયસાર’ ૬ ગાથામાં છે. સમજાણું કાંઈ?

એ તો ત્રિકાળી ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, આહાહા...! પરમપારિણામિકભાવ. ‘જયધવલ’માં તો રાગને પણ પારિણામિકભાવ કહ્યો છે. શુભ-અશુભભાવને પણ પારિણામિકભાવ કહ્યા છે. કેમ કે પારિણામિકભાવની પર્યાય છે માટે. અહીં તો કહે છે કે એ વસ્તુથી રહિત આ તો પરમ-પારિણામિકભાવ છે. કેવળજ્ઞાનની પર્યાયને પણ પારિણામિકભાવ કહી છે. એ છે વ્યવહારનય-સદ્ભૂત વ્યવહારનય. અંશ છે ને? આ તો પરમ-પારિણામિક પ્રભુ! ત્રિકાળી આનંદકંદ પ્રભુ! આહાહા...!

‘પરમ-પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે—એવો કારણપરમાત્મા...’ આહાહા...! એવો કારણપરમાત્મા. ત્રિકાળી વસ્તુને અહીં કારણપરમાત્મા કહ્યું છે. કારણપરમાત્મા કહ્યો, કારણજીવ કહ્યો, ધ્રુવ કહ્યો, સામાન્ય કહ્યો, ભૂતાર્થ કહ્યો, જ્ઞાયક કહ્યો, બધું એક જ છે. આહાહા...! આવી વાત અલૌકિક છે, બાપુ! અનંતકાળ થયો. દિગંબર સાધુ અનંતવાર થયો

પણ અંતર સ્પર્શ ન કર્યો. એ ક્રિયાકાંડમાં ધર્મ છે અને એનાથી લાભ થશે એમ માની એમાં ઘુસી ગયો. પંચમહાવ્રત અને અઠ્યાવીસમૂળગુણ એ રાગ, ઉદયભાવ છે. ઉદયભાવથી પારિણામિકભાવ પ્રગટ થશે (એમ માન્યું). આહાહા...! અહીં તો પરમપારિણામિક સ્વભાવ પ્રગટ જ છે.

૧૧મી ગાથામાં કહ્યું છે. જ્યાં ‘ભૂદત્યમસ્સિદો’ કહ્યું ને? ત્યાં એમ કહ્યું છે કે જ્ઞાયકભાવ આવિર્ભાવ થાય છે. એવી ટીકા છે. જ્ઞાયકભાવ આવિર્ભાવ થાય છે? પાઠ તો એમ છે. ૧૧મી ગાથામાં. ‘ભૂદત્યમસ્સિદો’. અને જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થાય છે. એમ કહ્યું છે. સંસ્કૃત ટીકા છે. ૧૧મી ગાથા. એનો અર્થ કે જેને પર્યાયમાં ખ્યાલમાં નથી આવ્યો, એને જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થઈ ગયો છે. અને જ્ઞાયકભાવ પ્રગટ થયો, આવિર્ભાવ થયો. જ્ઞાયકભાવ તો પ્રગટ છે ઈ છે. પણ જેની પર્યાયમાં ખ્યાલમાં આવ્યો, એને જ્ઞાયકભાવ છે એમ પ્રગટ થયું. પ્રતીતમાં આવ્યું તો પ્રગટ થયો (એમ કહ્યું). છે એ પ્રગટ થયો. આહાહા...! અને ત્યાં તો એમ કહ્યું કે જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થઈ ગયો છે. દ્રવ્ય કોઈ દિ’ તિરોભૂત થાય છે? દ્રવ્ય કોઈ દિ’ આવરણમાં આવે છે? દ્રવ્ય તો ત્રિકાળી નિરાવરણ છે. દ્રવ્યને ત્રિકાળ નિરાવરણ કહેવું અને વળી તિરોભૂત કહેવું! આહાહા...! એ તો પોતાની પર્યાયમાં પરલક્ષ છે તો જ્ઞાયક જે વસ્તુ છે એના ખ્યાલમાં આવી નથી તો પર્યાયવાળાને પર્યાયદષ્ટિવાળાને તિરોભૂત થઈ ગયો. એ તો છે ઈ છે. ત્યાં કોઈ તિરોભૂત અને આવિર્ભૂત થતું નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એ અહીં કહે છે. ‘એવો કારણપરમાત્મા...’ આહાહા...! ‘તે ખરેખર ‘આત્મા’ છે.’ જુઓ! પર્યાયને છોડીને માત્ર ત્રિકાળી સ્વભાવ એ જ ખરેખર આત્મા છે. આહાહા...! જે પર્યાયથી ખ્યાલમાં આવ્યો એ પર્યાય પણ આત્મા નથી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એનો વિષય આત્મા છે.

ઉત્તર :- એ તો એને વિષય કર્યો છે ને? વિષય થયો એ આત્મા... આહાહા...! જે ત્રિકાળી આત્મા એ નિશ્ચયઆત્મા છે. પર્યાય વગરનો ત્રિકાળી છે એ જ નિશ્ચયઆત્મા છે. આહાહા...! સવારમાં તો એમ આવ્યું હતું, કે જીવ પોતાના પરિણામથી પરિણામે તે જીવ જ છે. બાપુ! કયો અધિકાર ચાલે છે અને કઈ અપેક્ષાથી ચાલે છે એ વાત સમજવી જોઈએ. ‘જ્યાં-જ્યાં જે યોગ્ય છે ત્યાં ત્યાં સમજવું તે’ જ્યાં જ્યાં યોગ્ય છે તે પ્રમાણે સમજવું. સવારમાં એમ કહ્યું, જીવ તાવત્ કમબદ્ધ પોતાના પરિણામથી ઉત્પન્ન થનાર જીવ જ છે. પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલ જીવ જ છે. અહીં કહે છે કે પરિણામ આત્મામાં છે જ નહિ.

મુમુક્ષુ :- સવારે આમ કહ્યો છે, બપોરે આમ કહ્યો છો...

ઉત્તર :- એમ કહે છે? એ અમારા ‘જ્ઞાવાભાઈ’ કહેતા હતા. અમારા ‘જ્ઞાવાભાઈ’ હતા ને? બુદ્ધિ થોડી અને અહીં સાંભળો. મહારાજ! તમે સવારમાં કાંઈક કહ્યો છો અને બપોરે કાંઈક કહ્યો છો. નિર્ણય કરવાની તાકાત ન હોય. ‘જ્ઞાવાભાઈ’ હતા ને? એના દીકરા

‘સુરત’માં છે ને. ‘મનહરભાઈ’ કરોડપતિ છે. એક કરોડ રૂપિયા. ‘સુરત’માં છે. અહીંયા રહેતા હતા. ત્યાં અમારે ‘પાલેજ’માં રહેતા હતા. અમારા સગા-સબંધી. દુકાન ‘પાલેજ’માં છે. એ તો ૭૦ વર્ષ પહેલાની વાત છે. એની બુદ્ધિ સાધારણ. સવારમાં કાંઈક આવે અને બપોરે કાંઈક આવે. આમાં અમારે નિર્ણય શું કરવો?

ભાઈ! સવારે કઈ અપેક્ષાએ કહ્યું? સવારે તો એમ કહ્યું, કે પોતાના નિર્મળ પરિણામથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે એને જીવ કહ્યો. એ નિર્મળ સ્વભાવ છે, નિર્મળ ગુણ છે એના આશ્રયથી નિર્મળ પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ તો એ અપેક્ષાએ એને આત્મા કહ્યો. અહીંયા તો કહે છે કે નિર્મળ પરિણામ જે છે, એનાથી રહિત જે ત્રિકાળી છે એને અમે તો આત્મા કહીએ છીએ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? છે?

‘શુદ્ધ-સહજ-પરમ-પારિણામિકભાવ જેનો સ્વભાવ છે—એવો કારણપરમાત્મા તે ખરેખર ‘આત્મા’ છે.’ તે ખરેખર આત્મા છે. પર્યાય પણ આત્મા તો છે પણ વ્યવહારનયથી છે. અભૂતાર્થ. આહાહા...! સાધારણ માણસને અભ્યાસ ન હોય એને એમ લાગે. બાપુ! અભ્યાસ કરવો પડશે. આવો વખત અને મનુષ્યપણું મળ્યું. મનુષ્યપણું ચાલ્યું જશે. આહાહા...! અને ક્યાં જશે? ક્યાં અવતાર થશે? આહાહા...! શું કહેવાય ઉડે એને? વંટોળીયો ઉડે ને? શું કહે વંટોળીયાને? એનું તણખલું ક્યાં જઈને પડશે? વાયુ હોય છે ને? તણખલું આમ આમ થાય. એમ મિથ્યાત્વમાં પડેલા પ્રાણીનો અવતાર શું હશે? આહાહા...!

અહીં એ કહે છે. બીજી જગ્યાએ કહે, કે પર્યાય વિનાનો આત્મા હોતો નથી. ... ‘પંચાસ્તિકાય’માં પાઠ છે. .... એ વાત બરાબર છે. પણ અહીં કહે છે કે જે ત્રિકાળી આત્મા છે એને જ અમે આત્મા કહીએ છીએ. પર્યાયને પણ અમે નિશ્ચયઆત્મા કહેતા નથી. નિર્મળ પર્યાયને પણ અમે નિશ્ચયઆત્મા નથી કહેતા. એ વ્યવહારઆત્મા છે. આહાહા...! અરે...! મોક્ષમાર્ગની પર્યાયને પણ વ્યવહારઆત્મા કહ્યો છે. અહીં તો પરદ્રવ્ય કહ્યું હતું ને? આહાહા...! આવી વાતું છે.

‘તે ખરેખર ‘આત્મા’ છે.’ આહાહા...! સ્વભાવભાવથી પરિપૂર્ણ પ્રભુ એકરૂપ, ક્યારેય હીણો થાય નહિ, ક્યારેય આવરણ નહિ, ક્યારેય વિપરીત નહિ. અવિપરીત આવરણ વિનાનું, પર્યાય વિનાનું પૂર્ણ સ્વરૂપ જે છે, એને અહીંયા ખરેખર આત્મા કહેવામાં આવ્યો છે. એ આત્મા ઉપાદેય છે. છે ને? આહાહા...! ‘અતિ-આસન્ન ભવ્યજીવોને...’ આહાહા...! અતિ નિકટ જેનો સંસાર અલ્પ છે, એવા ભવ્યજીવોને એવા નિજપરમાત્મા સિવાય બીજું કાંઈ ઉપાદેય નથી. પછી વિશેષ વાત આવશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)